

AZ EDZŐ-SPORTOLÓ KAPCSOLAT VIZSGÁLATA AZ ÚSZÁS SPORTÁGBAN

**Révész László, Bognár József, Csáki István és
Trzaskoma-Bicsérdy Gabriella**

Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar

A tanulmány elsődleges célja az edző-sportoló kapcsolat pedagógiai szempontú vizsgálata. Ez a kapcsolat bár jelen van a mindennapi pedagógiai gyakorlatban, kevés figyelmet kap az empirikus kutatásokban. A tanár-diák, szülő-gyermek kapcsolat sajátosságait számos kutatás vizsgálta, ugyanakkor ez a nevelő-nevelt kapcsolat a sport színterén kevésbé jelenik meg a vizsgálatokban. A téma kiemelt jelentőséggel kellene, hogy megjelenjen mind a versenysportban, mind a szabadidősportban, hiszen ismert, hogy a kapcsolat minősége meghatározza a sportbeli teljesítményt, valamint a fiatalok szocializációs folyamatait is (Gombocz, 2004). A törvényi változások következtében az iskolai testnevelést érintő jelentős és globális átalakulás miatt a téma egyre jelentősebb lesz. A sport és a sport általi nevelés hangsúlyosabb szerepet fog kapni az iskolában is, így e terület elemzése időszerű. Ezt támasztja alá az is, hogy az elmúlt két évtizedben jelentősen megváltozott az edző sportoló kapcsolat tartalma és a természete is, melynek elsődleges oka a sporthoz kapcsolható motivációs tényezők valamint a sportolói elvárások változása (Smoll és Smith, 2002).

A neveléstudomány tág értelmezésében a sportpedagógiai kutatások egy specifikus terület, a sport nevelő hatását hivatott elemezni. Tanulmányunk a hazai úszósportban részt vevő sportolók és edzőik véleményén alapul. Vizsgálatunk célja feltárni a hazai úszósportban jelen lévő edző-sportoló kapcsolat sajátosságait. További célunk elemezni, hogy a korábban egyértelműnek mondható autokratikus vezetői stílus továbbra is átfogóan jellemzi-e a sportágat, vagy tapasztalható-e változás ezen a téren. A téma elemzéséhez az úszás sportágat vettük alapul, ugyanakkor véleményünk szerint a sportágak az edző-sportoló kapcsolat szempontjából sok esetben hasonlóságot mutatnak, így az eredmények egy része más sportágakban megjelenő edző-sportoló kapcsolatra is általánosíthatóak.

A sportot érintő vizsgálatok az elmúlt időszakban több figyelmet szenteltek az edző-sportoló kapcsolat tanulmányozására. Többen vizsgálták a kapcsolat jelentőségét, amelyről bebizonyosodott, hogy meghatározó tényező a magas szintű sportteljesítmény elérésében. Kalinowski (1985) úszókkal készített interjúk alapján arra a következtetésre jutott, hogy a csúcsteljesítmény elérésének feltétele az edzői támasz, segítség, mely a jól megválasztott módszereken alapul. Ezt támasztotta alá Jowett és Cockerill (2003) kutatása is,

akik különböző sportágak olimpiai érmeseinek véleménye és tapasztalata alapján mutatják be a kapcsolat jellemző jegyeit.

A sportban az edzésfeltételek, edzés módszerek mellett a versenyző összetett és tudatos pedagógiai felkészítése is szükséges a csúcsteljesítmény eléréséhez (Gombocz, 2005). Ez a folyamat főképp az edző-sportoló kapcsolat minőségén alapul. A magas szintű teljesítményre való felkészítés része a motivációs háttér biztosítása is, mely egy jól tervezett pedagógiai folyamatba kerül elhelyezésre. Daniel és Jowett (2012) szerint azonban a felkészítés folyamatában alkalmazott stratégiákkal, és fejlesztő folyamattal eddig kevesen foglalkoztak, így a témával kapcsolatos kutatások számát bővíteni szükséges.

Korábbi vizsgálatok eredményei arra utaltak, hogy az edzői szakmában általános az autokratikus edzői-nevelői stílus, amely nagy fegyelmet, szigorú és egyoldalú irányítást feltételez. A sportolók ezzel kapcsolatos elvárásai jelentősen eltérnek egymástól, azonban igénylik az odafigyelést, az együttműködést és a segítséget (Gombocz és Gombocz, 2006). Ennek eléréséhez nélkülözhetetlen a pedagógiai hitelesség, melynek alapköve, hogy a sportoló higgyen az edző szakmai felkészültségében és bízjon a hozzáértésében (Gombocz, 1994). A sportolók igénylik a szabad véleménynyilvánítás lehetőségét, a demokratikus elveken működő edzéseket és az önrendelkezést.

Az edző-sportoló és tanár-diák kapcsolat sok tekintetben hasonlít egymásra. Több kutatásban jelentkezett (Jowett és Cockerill, 2003; Gombocz, 2005; Côté, 2002), hogy a sportolók edzőjüket a tanár szerepével és tevékenységével azonosították. Az edző pedagógus mivolta leginkább az utánpótlás nevelés során jelentkezik, míg az élsportoló felnőtteknél a pszichológus szerep kerül előtérbe. Szabó (1995) is alátámasztja, hogy a tehetséggondozás az edző részéről nem csupán az edzés tervezésből és vezetésből áll, de egyaránt feltételez magas szintű pedagógiai tevékenységet és pszichés támogatást, felkészítést is. Mageau és Vallerand (2003) kidolgoztak egy motivációs modellt, melyben az autonómia és a kompetencia edző általi biztosítása, mint pszichés szükséglet jelenik meg a sportoló motiválása során.

Az edzői munka sajátossága, hogy a szakmai tudás mellett pedagógiaiailag is felkészültnek kell lennie az edzőnek ahhoz, hogy sikeres lehessen (Bíróné, 2004). A pedagógiai felkészültség az elméleti ismereteken túl nevelési feladatokat is jelent, a fiatalok versenyzők esetében, amely a mindennapi gyakorlatban valósul meg. Az edzői tevékenység során ezért kiemelt feladat a fiatalok sportbeli személyiségfejlesztése. Ehhez pedig az edzőnek szakmailag és pedagógiaiailag is felkészültnek kell lennie, hiszen az edzői munka sokoldalú feladat (Gombocz, 1996). A nevelés egyik leghatékonyabb formája a megfelelő minta mutatása, mert az edző egész mivoltában állandó példaképül kell, hogy szolgáljon a sportolónak (Gombocz, 1995).

A 3C modell az edző-sportoló kapcsolatban három kiemelt tényezőt azonosít (Jowett, 2007). A közelséget (*closeness*), melybe beletartozik a tisztelet, a bizalom és a pozitív érzelmek; az egy irányba tartást (*co-orientation*), mely az elkötelezettségen alapul; valamint az egymás kiegészítését (*complementarity*), mely a kooperativitást feltételezi.

Côté (2002) az edző mellett a társak szerepét is befolyásoló tényezőként említi az eredményes felkészítés folyamatában. Az azonos mikro környezetben lévő fiatalok sportolási szokásai, a sporthoz kapcsolódó értékrendjük mind pozitívan, mind negatívan

megjelenhetnek a sportágválasztásban. Hasonló módon az egy egyesületben sportolók a sporttevékenység folytatása során folyamatosan hatnak egymásra.

Officer és *Lawrence* (1985) a sífutás, a röplabda, a gimnasztika és a kosárlabda sportágak női sportolóinak viselkedését vizsgálták az edzők nemének függvényében. Az eredmények azt mutatták azt találta, hogy az edző-sportoló kapcsolatot a nemi jellemzők is befolyásolják. A sportolók közel azonos mértékben tárulkoznak ki a női, illetve férfi edzőiknek, de ez a mérték alacsonyabb, mint amit a sportolók a szüleiknek vagy barátaiknak mutatnak. A kutatás pozitív kapcsolatot talált a női edző-sportoló és a sportoló-idegen kapcsolat között, továbbá szintén pozitív korrelációs kapcsolatot mutattak ki a férfi edző-sportoló és a sportoló-barát kapcsolat között. Több szerző (*Lafrenière, Jowett, Vallerand, Donahue* és *Lorimer, 2008; Balduck* és *Jowett, 2010*) arra hívta fel a figyelmet, hogy kutatásokban az edzők nemének aránya nem megfelelő, mivel az edzői minta legnagyobb többsége férfi, ezért a női edzői mintát ki kell bővíteni. Továbbá kiemelik, hogy a jövőben fontos nemenként is vizsgálni az edző-sportoló kapcsolatot.

A predikció nehézségei miatt, mivel a jelenlegi sporttudományi módszereket felhasználva nagy bizonyossággal nem lehet kiválasztani a serdülőkor előtt az élsportra alkalmas sportolókat, felerősödik az edző-sportoló kapcsolat szerepe. A felkészítés, a tehetséggondozás folyamata igen hosszú folyamat (*Sós, 1996*), egyes elméletek szerint ez 10 évet jelent (*Ericsson, Krampe* és *Tesch-Römer, 1993*), melyben törvényszerűen előfordulhatnak az edző és a sportoló között problémák és konfliktusok. Az edző pedagógiai felkészültsége, valamint pedagógiai kompetenciái fogják eldönteni, hogy a konfliktusok megoldásra kerülnek-e, vagy esetleg tovább mélyülnek. Ezzel együtt fennáll a sikertelenség és a nevelő-nevelt kapcsolat eredménytelensége is, hiszen ilyen hosszú ideig interperszonális kapcsolatokat nem lehet fenntartani, ha az konfliktusokkal vagy nézeteltérésekkel terhelt. A konfliktusmegoldó stratégiák kialakulásához szükséges a tapasztalat és a rutin is, melynek megszerzéséhez hozzávetőlegesen 10 év edzői gyakorlat szükséges (*Bíróné, 2004*). Az évek során a megszerzett pedagógiai kompetenciák elméleti része, azaz az ismeret kiegészül egy pozitív attitűddel, szemlélettel illetve a pedagógiai gyakorlat, a tapasztalat fogja ezen munkát eredményessé és hatékonyá tenni.

Korábbi kutatások (*Révész, Bognár* és *Géczi, 2007*) igazolták, hogy a nemzetközi karrier eléréséhez közel 10 év felkészülés szükséges az úszás sportágban. Ezen idő alatt az edzőnek szükség esetén meg kell újulnia, stratégiát és módszereket kell váltania, hiszen sportolója személyiségében, motivációjában, nézeteiben jelentős változások történnek. A sportoló életkorának változásával a pedagógiai módszerek és a felkészítés menete is szükségszerűen változik.

A tehetséggondozással, felkészítéssel kapcsolatban *Brown* (2001) azt hangsúlyozza, hogy a kiemelkedő képességek korai jeleit észre kell vennie az edzőnek, mert jellemzően nem ő választja ki, hogy kik kerülnek be az egyesületbe, illetve a sportágba. Így minden potenciális versenyzésre alkalmas sportolót meg kell találnia. A figyelem középpontjában ekkor a testalkati jellemzőkön túl elsősorban a személyiséget és a nevelési szempontokat is érdemes figyelembe venni. A jó képességű, tehetséges sportolóknál általában a technikai kivitelezés magas szintje belülről ered, és természetesnek érzik a helyes technika végrehajtását. Serdülőkor előtt azonban kizárólag a motoros képességek alapján szinte lehetetlen előre megjósolni, hogy kiből lesz felnőtt korára eredményes versenyző

(Révész, Géczy, Bognár és Bicsérdy, 2009), emiatt a felkészítés fő irányait a nevelési folyamatnak megfelelően kell alakítani. A sportoló személyiségfejlesztése során az értékek közvetítésében meg kell, hogy jelenjen a sport iránti szeretet kialakítása, a fair play, a kooperáció, együttműködés és az edző iránti tisztelet, elfogadás is.

Tanulmányunkban úszók és edzőik vizsgálatán keresztül elemezzük az edző-sportoló kapcsolatot. Mivel azonban véleményünk szerint a sportágakban számos hasonlóság mutatkozik meg a folyamat, a környezet és a tevékenység jellege miatt, az így a kapott eredmények jó alapot nyújtanak ezen specifikus nevelő-nevelt kapcsolat általános jellemzésére.

Hipotézisek

Feltételezzük, hogy a korábban autokratikusnak mondható vezetői stílus mára már jóval kevésbé jellemző. Ehhez kapcsolódóan feltételezzük, hogy az edző-sportoló kapcsolatban nincs számottevő különbség abban, hogy bevált vagy nem bevált sportolókkal foglalkozik az edző. A sportolói oldal elemzéséhez kapcsolódóan feltételezzük, hogy az életkor előre haladtával az edzői szerepek változnak és az idősebb korosztályok esetében inkább baráti és kölcsönös a kapcsolat jellege. Azt is feltételeztük, hogy számos területen találunk különbséget a nemek között.

Módszerek

A minta jellemzése és a mintavételi eljárás

Az edző-sportoló kapcsolat feltárásához a Magyar Úszó Szövetség (MÚSZ) versenyszerűben részt vevő úszók és edzőik körében végeztünk felmérést. A versenyzői populációt a vizsgálat időpontjában 2875 igazolt sportoló alkotta. A minta kiválasztásához a Szövetség hivatalos egyesületi listáját alkalmaztuk, melyben az adatfelvételkor 107 tagegyesület tartozott. Az egyesületi lista felhasználásával valószínűségi, rétegzett mintavételi eljárást alkalmaztunk (Babbie, 2003). A rétegeket a megyék adták, az egyesületek székhelyüknek megfelelően kerültek kiválasztásra a listából. A mintába így 28 vidéki és 18 fővárosi egyesület került. A rétegekhez kapcsolódóan véletlenszerűen, sorsolással választottuk ki azon egyesületeket, melyek a mintába kerültek. A kiválasztott egyesületek minden sportolóját bevontuk a vizsgálatba. Az edzői mintát a mintába kiválasztott sportolók edzői alkották (N=70).

A kutatás keretein belül 424 sportolót értünk el. 214 férfi (50,4%) és 210 nő (49,6%) szerepelt a mintában, az átlag életkoruk 14,4 év volt, a sportéletkorukat tekintve átlagosan 6,1 évet sportoltak. A sportolók 24%-a (102 fő) budapesti egyesületben úszik, míg 76%-a (322 fő) vidéki egyesületnek a tagja. A vizsgálatban az elemzések során megkülönböztettük a bevált és a nem bevált sportolókat. Azon sportolókat tekintjük beváltként, akik a hazai országos bajnoki rendszerben az 1–3. helyek valamelyikén, illetve nemzetközi versenyen (Olimpia, VB, EB, EYOF) az 1–16. helyen végeztek. A fennmaradó sportolókat a nem beváltak kategóriájába soroltuk. Az úszás korosztályos sajátosságait figyelembe véve három vizsgálati csoportot hoztunk létre. Az első vizsgálati csoportba

(gyermek) a béka-, delfin-, cápa- és a gyermek úszás korosztály versenyzői kerültek. A következő csoportba a serdülő korú versenyzők, míg, a harmadik csoportot (felnőtt) az ifi és a felnőtt versenyzők alkotják.

Az edzői mintában szereplő 70 főből 46 férfi (65,7%) és 24 nő (34,3%) volt. A gyakorlatot tekintve 5 év alatti gyakorlattal 18 fő (27,6%) rendelkezik, 5-10 éves gyakorlata 14 főnek (21,5%) van, 10–15 éves gyakorlata 8 főnek (12,3%), 15–20 éves gyakorlata 9 főnek (13,8%) van, 20–25 éves tapasztalattal 4 fő (6,1%) rendelkezik, valamint 25 évet meghaladó tevékenysége 12 főnek (18,4%) van. Az eredményességet tekintve 14 edzőnek ért el korosztályos világversenyen dobogós helyezést tanítványa, míg felnőtt kategóriában 9 edzőnek. Korosztályos világversenyen 14 edző tanítványa indulhatott el, míg a felnőttek versenyére 11 edző tanítványai kvalifikálták magukat. Összességében 39 edzőnek (55,7%) voltak és 31 edzőnek (44,3%) még nem voltak a vizsgálat szempontjából bevált tanítványai.

A mérőeszköz

A vizsgálathoz az írásos kikérdezés módszerét alkalmaztuk, egy általunk korábban kidolgozott és bevezetett pedagógiai és szociológiai jellegű kérdőív segítségével (*Révész, Gécsi és Vincze, 2005*). A kérdőív kérdései az edző-sportoló kapcsolatot meghatározó tényezőkre tértek ki. A felmérésben külön kérdőívet töltöttek ki az edzők és a sportolók. Az edzői kérdőív az edző-sportoló kapcsolat tartalmán túl a sportmúlta, sportbeli eredményességre, valamint az edző sportolókhöz való hozzáállására tért ki. Tapasztalatok alapján ezen tulajdonságok, szemléletbeli eltérések különböztetik meg leginkább az edzőket.

A sportolói kérdőívben sportolói oldalról tártuk fel, hogy minként tekintenek a sportolók edzőikre, illetve milyen jellemzőik vannak az edzőknek. Az edzői szerepek között felmérésre kerültek egyrészt azok a szerepek, amelyek a civil élethez kapcsolódnak, példa barát, családtag, tanár; illetve szakmai szempontok is, példa példakép, szakmai munkáért felelős személy. A szerepek mellett vizsgálatra kerültek az edzői jellemzők is. Ebben az esetben a sportolók azon egyéni tapasztalataira, véleményeikre voltunk kíváncsiak, amelyek az edzővel kapcsolatosak.

A kérdőívek nyílt és zárt végű kérdéseket tartalmaztak. A zárt végű kérdések esetében 1-től 5-ig terjedő attitűdskálán kellett meghatározni a sportolóknak és az edzőknek, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással. Az 1-es érték jelentette a kérdéssel, vagy meghatározással való egyet nem értést, az 5-ös érték pedig az állítással való teljes egyetértést. Az eredmények fejezetben bemutatott értékek mutatják meg ennek szintjét. A nyílt végű kérdések válaszait először csoportosítottuk, majd a csoportok alapján kategorizáltuk és kódoltuk annak érdekében, hogy a statisztikai számítások elvégezhetőek legyenek.

Az adatfeldolgozás módja

A minta általános jellemzésére és a populáció egyes paramétereinek meghatározására leíró statisztikai módszereket alkalmaztunk. A statisztikai elemzéseket azokban az ese-

tekben használtuk, amikor a teljes populációra vontunk le következtetéseket (*Nahalka*, 2004). A kérdések jellegére tekintettel az elemzéséhez paraméteres próbákat alkalmaztunk. Az öt pontos likert skála lehetővé teszi, hogy a pedagógiai témájú vizsgálatokban is paraméteres próbák kerüljenek alkalmazásra (*Falus és Ollé*, 2008). A statisztikai vizsgálatokat az SPSS 19.0 program segítségével végeztük el, szignifikancia szintnek a társadalomtudományi kutatásokban alkalmazott hibahatárt ($p < 0,05$) vettük alapul. Kétmintás T próbát és varianciaanalízist alkalmaztunk a vizsgálati csoportok összehasonlítására, illetve diszkriminancia analízis (stepwise módszer) segítségével vizsgáltuk azon változókat, melyek leginkább meghatározzák a vizsgált csoportok közötti különbségeket. A diszkriminancia elemzés feltételei, a varianciahomogenitás, a független változó hatása, valamint a kanonikus korreláció értéke teljesült (*Sajtos és Mitev*, 2007).

Eredmények

Az edző-sportoló kapcsolat vizsgálatok az edzők véleménye szerint a leginkább meghatározó tényező az edző vezető-irányító szerepe (4,3). A legmagasabb átlagértékkel került az első helyre (1. táblázat), melyet jóval lemaradva követ az edző-sportoló kapcsolat minősége (3,7) és az a vélemény, miszerint az elmúlt két évtizedben megváltozott, átalakult (3,7) ez a kapcsolat. A többi válaszlehetőséget tekintve már jóval alacsonyabb értékeket kaptunk. Az edző demokratikus vezetési stílusa (3,2) és a vélemény, mely szerint az edző és a sportoló egyenrangú felek (3,1), már nem jelenik meg markánsan. A legkevésbé jellemző erre a kapcsolatra, hogy autokratikus (2,8) volna az edző és, hogy a sportoló képes önállóan irányítani a tevékenységét (2,8), felkészülését. A szórás vizsgálata alapján elmondható, hogy a férfi edzők esetében magasabb értéket kaptunk, azaz a férfi edzői vélemények jobban megosztottak, mint a női vélemények. A legmagasabb szórásérték az edző és sportolója, mint egyenrangú felek esetében jelent meg a férfiaknál. A nők esetében az autokratikus vezetési stílus elfogadásának vizsgálatoknál találtuk a legnagyobb szórást. A vizsgálati csoportok összehasonlításoknál a nemek és a beválás tekintetében nem találtunk szignifikáns különbséget.

Az edző-sportoló kapcsolatot tovább vizsgálva kitértünk arra is, hogy mikor lehet sikeres az edző, milyen tényezők befolyásolják a közös munkát. Külön részt szenteltünk az edzői sikerességnek és az edző feladatainak (2. táblázat).

Az edzők véleménye szerint a sportmúlt nem befolyásolja jelentősen az edzői sikerességet. A komoly versenyzői tapasztalat, például a profi sportmúlt, vagy a versenyszerű sport sem feltétele az edzői sikerességnek. Hasonlóképpen az iskolai végzettségnek sem tulajdonítanak túl nagy jelentőséget (3,5), azonban a folyamatos továbbképzés már dominánsabb tényezőként jelent meg (4,4). A továbbképzés mellett az edzői tapasztalatokat tartják még fontosnak az edzők, mely magasabb értéket kapott, mint például az iskolai végzettség fontossága.

Az edző-sportoló kapcsolat vizsgálata az úszás sportágban

1. táblázat. Az edző-sportoló kapcsolat jellemzői (edzői vélemények)

Az edző-sportoló kapcsolat	Összes edző Átlag (Szórás)	Nem				Bevált sportoló edzője			
		Átlag		t	p	Átlag		t	p
		Férfi	Nő			Igen	Nem		
Az edzőnek vezetőnek, irányítónak kell lennie.	4,3 (0,8)	4,3	4,3	0,69	-0,39	4,3	4,3	1,28	0,20
Minősége a legfontosabb a sikerben.	3,7 (0,9)	3,7	3,8	0,67	-0,41	3,8	3,6	0,78	0,43
Átalakult az elmúlt 20 évben.	3,7 (1,0)	3,6	3,7	0,07	1,82	3,8	3,5	1,66	0,10
Az edzőnek demokratikusnak kell lennie.	3,2 (1,0)	3,2	3,2	0,91	-0,11	3,3	3,1	0,27	0,79
Az edző-sportoló egyenrangú felek.	3,1 (1,2)	3,3	2,7	0,77	0,29	3,3	2,8	0,03	0,97
Az edzőnek autokratikusnak kell lennie.	2,8 (1,0)	2,8	2,7	0,89	-0,13	2,8	2,8	1,00	0,32
A jó sportoló önállóan is tudja irányítani a tevékenységét.	2,8 (1,2)	3,0	2,5	0,13	1,49	3,0	2,5	1,76	0,08

2. táblázat. Az edzői munka jellemzői (edzői vélemények)

Az edző-sportoló kapcsolat	Összes edző Átlag (Szórás)	Nem				Bevált sportoló edzője			
		Átlag		t	p	Átlag		t	p
		Férfi	Nő			Igen	Nem		
Motiválni kell a versenyzőt.	4,6 (0,6)	4,6	4,7	0,15	0,87	4,7	4,6	-1,46	0,15
Segíteni kell a stressz leküzdésében.	4,6 (0,6)	4,6	4,5	-1,54	0,12	4,6	4,5	-1,07	0,29
A versenyzők egyéni bánásmódot igényelnek.	4,6 (0,6)	4,4	4,8	2,44	0,01	4,6	4,4	0,07	0,95
Feladata a versenyző felkészítése a sikerre.	4,5 (0,7)	4,5	4,5	-1,35	0,17	4,5	4,5	-0,69	0,49
Szükséges a folyamatos továbbképzés.	4,4 (0,8)	4,3	4,5	-0,63	0,52	4,4	4,4	-0,05	0,96
Feladata a versenyző felkészítése a sikertelenségre.	4,1 (1,0)	4,0	4,3	-0,55	0,58	4,1	4,0	-1,30	0,20
A sikert a tapasztalat határozza meg.	3,9 (0,7)	3,8	4,0	-1,39	0,16	3,8	4,0	1,34	0,19

2. táblázat folytatása

Az edző-sportoló kapcsolat	Összes edző Átlag (Szórás)	Nem				Bevált sportoló edzője			
		Átlag		t	p	Átlag		t	p
		Férfi	Nő			Igen	Nem		
Az edzőnek minden problémával foglalkozni kell.	3,8 (1,0)	3,9	3,8	-0,15	0,87	4,0	3,6	-0,45	0,65
Az edző jó menedzser.	3,8 (0,9)	3,8	3,7	0,49	0,62	3,8	3,7	0,42	0,68
Az edző akkor lehet sikeres, ha versenyszerűen sportolt.	3,4 (1,1)	3,2	3,7	0,30	0,76	3,2	3,5	1,75	0,19
A sikerességet meghatározza a végzettség.	3,5 (0,9)	3,4	3,7	0,26	0,79	3,3	3,9	-2,61	0,01
A szülőt be kell vonni a felkészítésbe.	3,3 (1,1)	3,3	3,2	-0,78	0,43	3,2	3,4	0,72	0,48
Az edző akkor lehet sikeres, ha úszó volt.	2,5 (1,1)	2,5	2,5	0,68	0,49	2,3	2,7	1,04	0,30
Az edző akkor lehet sikeres, ha élversenyző volt.	2,3 (1,0)	2,1	2,5	-0,11	0,90	2,3	2,2	0,14	0,89
Az edzőnek csak a sporttal kapcsolatos problémákkal kell foglalkoznia.	1,9 (1,1)	1,9	1,9	-1,45	0,15	1,8	2,0	0,46	0,65

A sikert meghatározó tényezők között említették az edzők a versenyzőkkel való egyéni bánásmódot (4,5), és a motiválást (4,6). Az edzéssel és a versenyzéssel járó stressz-kezelése és a szintén eredménybefolyásoló hatással bíró sikeresség és sikertelenség átélésének hatása is magas értékkel szerepelnek. Alacsony értéket kapott viszont az a vélemény miszerint az edzőnek csak a sporttal kapcsolatos problémákkal kellene foglalkoznia (1,9).

A nemek és a beválás tekintetében egy-egy kérdésben találtunk szignifikáns különbséget. A női edzők véleménye szerint a versenyzők inkább igényelnek egyéni bánásmódot ($t=2,44$; $p<0,01$), a férfi edzők azonban nem tartják annyira fontosnak ezt. A nem bevált sportolók edzői jelentősebbnek tartják az iskolai végzettség hatását a sportteljesítményre, mint a bevált sportolókat edző szakemberek ($t=2,61$; $p<0,01$).

A sportolókat az edző-sportoló kapcsolatról az edző szerepe (3. és 4. táblázat) és az edző jellemzői (5. táblázat) oldaláról közelítettük meg. A teljes minta tekintetében a legmagasabb értéket a motiváló szerep (4,2) kapta, a megkérdezettek ezt a szerepet tartották a legfontosabbnak. Az átlagértékek alapján még a tanár (3,5), és a példakép (3,3) jelent meg magas értékkel. Nem jelent meg fontos szerepként a barát (2,8), a szakmai munkáért felelős személy (2,7) és a segítő szerep (2,6) sem.

3. táblázat. Az edzői szerepek (a sportolók véleménye alapján)

Az edző-sportoló kapcsolat	Összes edző	Nem				Bevált sportoló			
		Átlag		t	p	Átlag		t	p
	Átlag (Szórás)	Férfi	Nő			Igen	Nem		
Motivál	4,2 (0,9)	4,2	4,2	-0,06	0,95	4,2	4,2	0,03	0,98
Tanár	3,5 (1,2)	3,5	3,5	0,60	0,55	3,5	3,5	0,39	0,70
Példakép	3,3 (1,2)	3,3	3,4	-0,62	0,54	3,4	3,3	1,12	0,26
Barát	2,8 (1,2)	2,8	2,8	0,01	0,99	2,9	2,7	0,90	0,37
Szakmai munkáért felelős	2,7 (1,4)	2,8	2,6	1,43	0,15	2,6	2,8	-0,90	0,37
Segít az életben	2,6 (1,2)	2,6	2,6	-0,34	0,73	2,8	2,5	1,64	0,10
Családtag	2,0 (1,2)	1,9	2,0	-0,78	0,44	2,2	1,9	2,19	0,03

4. táblázat. Az edzői szerepek (korosztályok szerint)

Az edző-sportoló kapcsolat	Átlag			F	p
	Gyerek	Serdülő	Felnőtt		
Motivál	4,3	4,1	4,2	3,02	0,05
Tanár	3,7	3,3	3,5	3,71	0,02
Példakép	3,5	3,0	3,4	5,68	0,00
Barát	2,8	2,5	3,0	5,05	0,00
Szakmai munkáért felelős	3,0	2,6	2,6	4,94	0,00
Segít az életben	2,7	2,3	2,8	5,18	0,00
Családtag	1,8	1,9	2,3	4,47	0,01

A különbözőség vizsgálat eredményeként a nemek vonatkozásában nem találtunk szignifikáns különbséget. A beválás szempontjából különbség csak a családtag változó esetében fordult elő ($t=2,19$; $p=0,03$). A bevált sportolók inkább családtagnak tekintik az edzőt, mint a nem beváltak.

A korcsoportok elemzésekor a barát szerep esetében a felnőtt korosztály résztvevői tekintik leginkább barátjának az edzőt. A serdülők esetében a motivációs szerepnél találtuk a legmagasabb értéket (4,1). A tanári szerep tekintetében a legfiatalabb versenyzők jelölték meg ezt a szerepet (3,7), mint a legfontosabb szerep.

Főleg a legfiatalabbak gondolják úgy, hogy az edzőjük a szakmai munkáért felelős. A serdülő (2,6) és a felnőtt (2,6) korosztály átlagai megegyeznek, ezen korosztály résztvevői kevésbé gondolják ezt.

Az edzői szerepeken túlmenően arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen jellemzőkkel rendelkeznek az edzők, és mennyire fontos ez az úszók számára (5. és 6. táblázat). Az edzőkre a sportolók véleménye szerint leginkább a vezető irányító szerep (3,8) a jellemző, melyet az egyéni fejlődésre való odafigyelés (3,7) követ. Alacsonyabb értéket kapott

még a partnerként való együttműködés, viszont kevésbé jellemző az edzőkre, hogy gyakran megbeszélik tanítványaikkal az aktuális dolgokat (3,1).

5. táblázat. Az edző jellemzői (sportolói vélemények alapján)

Az edző jellemzői	Összes edző	Nem				Bevált sportoló			
		Átlag		t	p	Átlag		t	p
		Átlag (Szórás)	Férfi			Nő	Igen		
Vezető, irányító.	3,8 (1,1)	3,8	3,7	0,80	0,42	3,9	3,7	1,41	0,15
Az egyéni fejlődésre figyel elsősorban.	3,7 (1,1)	3,6	3,9	-2,79	0,01	3,7	3,7	-0,20	0,84
Partnerként működik velem, figyel a véleményemre.	3,4 (1,2)	3,4	3,5	-2,16	0,05	3,5	3,4	0,72	0,47
Gyakran megbeszéljük az aktuális dolgokat.	3,1 (1,3)	3,0	3,1	-0,39	0,69	3,1	3,0	0,68	0,49
A civil életben is számíthatok rá.	2,9 (1,3)	2,9	3,0	-0,67	0,50	3,0	2,9	0,64	0,52
Szeretném, ha többet foglalkozna velem.	2,6 (1,3)	2,6	2,7	-1,25	0,20	2,6	2,7	-0,28	0,77
Nem fontos az eredmény, a versenyre készít fel.	2,6 (1,1)	2,5	2,6	-0,40	0,68	2,5	2,6	-0,98	0,32
Teljesítményorientált, csak az eredmény fontos.	2,4 (1,2)	2,5	2,4	0,59	0,55	2,6	2,4	1,70	0,08

Alacsony értéket kapott, azaz a sportolók nem tartják fontosnak, hogy többet foglalkozzon velük az edzőjük (2,6). Nem jellemző továbbá a sportolók véleménye szerint az edzőkre, hogy teljesítményorientáltak lennének és, hogy csak az eredmény fontos számukra (2,4). Igaz ugyan akkor, hogy a bevált sportolók szignifikánsan magasabb értéket jelöltek meg a teljesítményorientáció esetében. A vizsgált csoportok esetében, a nemek tekintetében két jellemző esetében volt különbség.

A női versenyzők esetében szignifikánsan nagyobb értéket kaptunk az egyéni fejlődésre való odafigyelés esetében, a férfi versenyzőkre ez nem jellemző ennyire ($t=2,79$; $p<0,01$). A nemek tekintetében a másik különbség a partnerként való együttműködés, illetve a sportoló véleményemre történő odafigyelés esetében volt. A női versenyzők szerint ez jellemzőbb az edzőjükre, a férfi versenyzők esetében azonban alacsonyabb értéket kaptunk ($t=2,16$; $p<0,05$).

Az adatokat az edzői szerepek és az edzői jellemzők esetében a nemek, a beválás tekintetében és korcsoportonként is összehasonlítottuk annak érdekében, hogy megállapítható legyen melyek azok a változók, amelyek leginkább megkülönböztetik a vizsgált csoportokat. A korosztályos elemzés esetében figyelembe vettük, hogy a különböző életkorú sportolók véleménye eltérhet az edzőkkel kapcsolatban, emiatt külön-külön is összehasonlítottuk a korosztályokat.

6. táblázat. Az edző jellemzői (korosztályok szerint)

Az edző-sportoló kapcsolat	Átlag			F	p
	Gyerek	Serdülő	Felnőtt		
Vezető, irányító.	3,9	3,7	3,7	0,46	0,62
Az egyéni fejlődésre figyel első-sorban.	3,7	3,7	3,7	0,20	0,81
Partnerként működik velem, figyél a véleményemre.	3,3	3,3	3,7	3,60	0,02
Gyakran megbeszéljük az aktuális dolgokat.	2,9	2,9	3,4	7,66	0,00
A civil életben is számíthatok rá.	2,7	2,8	3,4	4,84	0,00
Szeretném, ha többet foglalkozna velem.	2,5	2,6	2,9	1,61	0,20
Nem fontos az eredmény, a versenyre készít fel.	2,6	2,5	2,6	0,92	0,39
Teljesítményorientált, csak az eredmény fontos.	2,2	2,4	2,7	8,78	0,00

Az edzői szerepek vonatkozásában a nemek esetében a diszkriminancia elemzés során egy változó került kiemelésre. A férfiakat és a nőket az egyéni fejlődésre való odafigyeléssel kapcsolatos vélemények különbözteti meg leginkább (Box's M, $p=0,03$; Wilks $\lambda=0,98$; Sajátérték=0,018). A nők esetében ez inkább meghatározó tényező, mint a férfiak esetében.

A beválás szempontjából az edző, mint családtag, illetve a teljesítményorientáció jelent meg megkülönböztető tényezőként. A bevált sportolók szerint az edzőjük jelentősen teljesítményorientált, és a siker fontos a számára (Box's M, $p=0,45$; Wilks $\lambda=0,97$; Sajátérték=0,021). A nem beváltak ugyanakkor kevésbé érzik azt, hogy edzőjük családtag lenne, míg a beváltaknál ez jobban megjelenik (Box's M, $p=0,45$; Wilks $\lambda=0,98$; Sajátérték=0,021).

A korosztályok vizsgálata során nyolc esetben találtunk olyan változót, mely szignifikánsan megkülönbözteti a különböző életkorú sportolókat. Ezek közül négy az edzői szerepekből, négy az edzői jellemzőkből került ki. Az edzői szerepek közül az elemzés során a szakmai munka, a példakép, a barát és a motivációs szerep került kiemelésre. Az edző jellemzői közül a civil életbeli segítség, a teljesítményorientáció, az aktuális dolgok átbeszélése, illetve a sportolóval való foglalkozás változók különböztetik meg leginkább a sportolókat.

A diszkriminancia elemzés eredményei alapján megállapítható (7. táblázat), hogy a gyermek és felnőtt, valamint a gyermek és serdülő korosztály között hat változó esetében van szignifikáns különbség, míg két változó esetében a serdülő és felnőtt korosztály között.

7. táblázat. A diszkriminancia elemzés eredményei (sportolók)

Lépés	Korosztály		gyermek	serdülő	felölt
1. A civil életben is számíthatok rá.	gyermek	F		0,34	18,16
		p		0,56	0,01
	serdülő	F	0,34		13,83
		p	0,56		0,01
	felölt	F	18,16	13,83	
		p	0,01	0,01	
2. Teljesítményorientált	gyermek	F		0,99	16,41
		p		0,37	0,01
	serdülő	F	0,99		10,34
		p	0,37		0,01
	felölt	F	16,41	10,34	
		p	0,01	0,01	
3. A szakmai munkáért felelős.	gyermek	F		5,47	14,72
		p		0,001	0,01
	serdülő	F	5,47		6,89
		p	0,001		0,01
	felölt	F	14,72	6,89	
		p	0,01	0,01	
4. Példakép	gyermek	F		7,05	12,38
		p		0,01	0,01
	serdülő	F	7,05		5,37
		p	0,01		0,01
	felölt	F	12,38	5,37	
		p	0,01	0,01	
5. Szeretném, ha többet foglalkozna velem.	gyermek	F		5,74	11,02
		p		0,01	0,01
	serdülő	F	5,74		4,85
		p	0,01		0,01
	felölt	F	11,02	4,85	
		p	0,01	0,01	
6. Barát	gyermek	F		5,56	9,35
		p		0,01	0,01
	serdülő	F	5,56		4,20
		p	0,01		0,01
	felölt	F	9,35	4,20	
		p	0,01	0,01	
7. Megbeszéljük az aktuális dolgokat.	gyermek	F		5,11	8,57
		p		0,01	0,01
	serdülő	F	5,11		3,63
		p	0,01		0,001
	felölt	F	8,57	3,63	
		p	0,01	0,001	
8. Motivál	gyermek	F		4,71	8,04
		p		0,01	0,01
	serdülő	F	4,71		3,24
		p	0,01		0,001
	felölt	F	8,04	3,24	
		p	0,01	0,001	

Az edzői jellemzők közül a civil életben való segítség és a teljesítményorientáció esetében is a felnőtt korosztálynál kaptunk magasabb értéket. Hasonló képen a gyerek és felnőtt korosztályt leginkább megkülönböztető négy változó esetében is a felnőtteknél magasabb a kérdésre adott válaszok értéke.

Az edzői szerepek közül a gyermek és serdülő korosztályt megkülönböztető négy változó esetében a serdülő korosztályúak esetében alacsonyabbak az értékek. Ezt a különbséget tapasztaltuk a gyermek és felnőtt korosztály között is egy változó, a barát szerep kivételével. Általánosságban elmondható, hogy a különbségeket adó változók esetében az életkor előre haladtával ezek a szempontok kevésbé jelennek meg az edző-sportoló kapcsolatban.

Az edzőknél a nemek esetében a diszkriminancia vizsgálat hét változót emelt ki, amely leginkább megkülönbözteti a férfiakat és a nőket (8. táblázat). Ezek közül a legjellemzőbb a versenyzők egyéni bánásmódjával kapcsolatos vélemények, melyet a női edzők fontosabbnak tartják ezt, mint a férfi versenyzők. Ugyanakkor a mindennapi felkészüléssel járó stressz levezetésével kapcsolatban a férfi edzőknél jelenik meg dominánsabban az ezzel kapcsolatos edzői szerep. Harmadik tényező a versenymúlttal kapcsolatban jelentkezett. Ebben az esetben is a nők szignifikánsan fontosabbnak tartották ezt, mint a férfiak. Véleményük szerint a versenyszerű sportmúlt jelentősen befolyásolja az eredményességet.

8. táblázat. A diszkriminancia elemzés eredményei (edzők, nemek szerint)

Lépés	Változó	Wilks' λ							
						F			
		λ	df1	df2	df3	Statistic	df1	df2	Sig.
1	A versenyzők egyéni bánásmódot igényelnek.	0,91	1	1	63	6,06	1	63	0,01
2	Az edzőnek segíteni kell a stressz leküzdésében.	0,83	2	1	63	6,21	2	62	0,01
3	Az edző akkor lehet sikeres, ha versenyszerűen sportolt.	0,74	3	1	63	7,06	3	61	0,01
4	A jó sportoló önállóan is tudja irányítani a tevékenységét.	0,70	4	1	63	6,34	4	60	0,01
5	Az edzőnek motiválnia kell a versenyzőit.	0,67	5	1	63	5,70	5	59	0,01
6	Az edzőnek jó menedzsernek kell lennie.	0,64	6	1	63	5,32	6	58	0,01
7	Az edzőnek feladata a versenyző felkészítése a sikertelenségre.	0,62	7	1	63	4,93	7	57	0,01

A beválás szempontjából is megvizsgáltuk az esetleges különbségeket. Ebben az esetben három tényezőről állapítható meg, hogy megkülönbözteti a bevált sportolókkal foglalkozó edzőket a nem beváltakkal foglalkozóktól (9. táblázat). A végzettséggel kapcsolatos nézetekben a nem beváltakkal foglalkozó edzők szignifikánsan nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a végzettségnek, mint a beváltakkal foglalkozók. Véleményük szerint a sikeresség és a végzettség összefügg.

9. táblázat. A diszkriminancia elemzés eredményei (edzők, beválás alapján)

Lépés	Változó	Wilks' λ							
		λ	df1	df2	df3	F			
						Statistic	df1	df2	Sig.
1	A sikereket meghatározza a végzettség.	0,90	1	1	63	6,71	1	63	0,01
2	Az edzőnek segíteni kell a stressz leküzdésében.	0,83	2	1	63	6,29	2	62	0,01
3	A jó sportoló önállóan is tudja irányítani a tevékenységét.	0,79	3	1	63	5,29	3	61	0,01

A nem szerinti különbségekhez hasonlóan a stressz leküzdésben való aktív segítséggel kapcsolatban a beválás szempontjából is különbséget találtunk. A bevált sportolókkal foglalkozó edzők ezt fontosabbnak tulajdonították, mint a nem beváltakkal foglalkozók.

A sportoló önállóságával kapcsolatosan a beváltakkal foglalkozó edzők szerint inkább megjelenik ez a képesség a sportolóknál, mint a nem beváltakkal foglalkozó edzők esetében. A nem beváltak edzői nem gondolják, hogy a sportoló képes lenne a felkészülését önállóan megvalósítani.

Következtetések

Az edző-sportoló kapcsolatot a sportolók esetében az edzői szerepek és az edzői jellemzők oldaláról közelítettük meg. Az edzői szerepeknél a legfontosabb tényezőként az edző motiváló szerepét emelték ki a sportolók. Ez meglátásunk és a szakirodalom szerint is fontos feladata az edzőnek, hiszen a felkészítés folyamata általában több éves edzést jelent és ezt megfelelő motiváció nélkül nem lehet megvalósítani (Mageau és Vallerand, 2003). A tanári szerep magas értéke véleményünk szerint az iskolai környezetnek tulajdonítható, mivel a sportolók nagy része iskoláskorú. A sport általi nevelésben ez a szerep óhatatlanul is megjelenik, hiszen az edző sok esetben valóban tanítja a sportolókat. Ide tartozik például a technikai vagy a taktikai elemeknek a megtanítása.

A példakép szerepet szükséges kiemelni, megjegyezve azt, hogy az életkor és a sportágban elért eredmény változásával jelentősen változik ez a szerep is (Révész, Bognár és Gécz, 2007). Az edzők között több olyan személy is volt, akit a sportolók nem edzőként ismertek meg, hanem mint sportolót és a sportpályafutásukat befejezve váltak edzővé. A

serdülő korosztály esetén tapasztaltuk, hogy a sportolók kevésbé tekintenek példaképként edzőjükre, a másik két korosztály esetében szignifikánsan magasabb értéket kaptunk. Ezt a serdülő kornak betudható változásnak tekintettük, melyhez kapcsolódik az identitáskrisz és útkeresés.

Az edző-sportoló kapcsolat vonatkozásában érdemes kiemelni azt, hogy a bevált sportolók inkább családtagnak tekintik az edzőjüket, mint a nem beváltak. Ez annak lehet a következménye, hogy a bevált sportolók jobban kötődnek az edzőjükhöz, több időt töltöttek el együtt és a személyes kapcsolatuk elmélyültebb. A siker közös munka eredménye, mely hosszú idő alatt még inkább összekovácsolja az edzőt és sportolóját. Elmondható, hogy az edző szerepe a beváltak esetében tovább terjed, mint pusztán egy szakmai kapcsolat.

Az edzői szerep korosztályi vonatkozása szerint az edzőt leginkább a felnőtt kategóriába sorolt versenyzők tekintik barátoknak. A felnőtt versenyzők eredményei szignifikánsan különböznek a serdülőtől, akik a legkevésbé tartják barátoknak edzőjüket. Ez szintén a korábban említett életkori sajátosságokra vezethető vissza. A felnőtt egy másik felnőttben, még az esetlegesen nagyobb korkülönbség ellenére is, könnyebben talál barátokra. A szakmai munka és a példakép szerep esetében is a legfiatalabbak gondolják azt, hogy edzőjük feladata leginkább a szakmai munka irányítása, ők épp ezért példaképüknek is tekintik az edzőjüket.

Az élethez nyújtott segítség esetében azonban a felnőttek szignifikánsan jobban tulajdonítják ezt a segítségnyújtást az edző szerepének, mint a legfiatalabbak. Ez alapján látható, hogy az idősebbek kapcsolata az edzővel egyértelműen más, mint a fiatalabb korosztály versenyzőié. A felnőttek esetében jobban megjelenik a sporton kívüli kapcsolat is, még a fiatalabbak inkább csak a sporthoz kötődő kapcsolatnak tekintik ezt, mivel az ő életükben a család és a barátok szerepe még mindig elsődleges.

Az edző jellemzői közül leginkább a vezető, irányító, az egyéni fejlődésre való odafigyelés és a partneri szerep került előtérbe, mely alapján a sportolók elismerik edzőjük vezető szerepét. Ezzel együtt nem érzik azt, hogy túlzottan autokratikus lenne, hiszen a sportolók egyéni fejlődésére történő odafigyelés is magas értékkel szerepelt a meghatározások között. Emellett a partneri szerep magas értéke szintén azt mutatja, hogy nincs túl nagy hierarchikus távolság az edző és a sportoló között. Ez alapján elmondható, így a kapcsolat változásához köthető hipotézisünk beigazolódott, a korábbi autokratikus edzői magatartás nem jellemző ebben a sportágban sem.

A korosztályokat érintő különbségek azt mutatják, hogy a felnőtt versenyzők teljesítményorientáltabbnak érzik az edzőjüket. A gyermek kategóriában ez nem jelent meg domináns tényezőként. Az értékeket alapján elmondható, hogy alacsony mindhárom korosztály esetében és a vizsgált változók esetében a legalacsonyabb értéket képviseli, így nem mondható jelentősnek. A partneri, segítői szerep lényegesen nagyobb értéket kapott és a rangsorban is előbb szerepel.

Ebben a két edzői jellemzőben is szignifikáns különbséget találtunk a korosztályok között. Az aktuális problémák megbeszélésével kapcsolatban szignifikáns különbség van a felnőttek és a serdülők, valamint a felnőttek és a gyermekek között. A felnőtt kategóriában szereplők jobban kiemelték ezt a sajátosságát az edzőnek. A sporton kívüli, civil

élethez kapcsolódó jellemző esetében is a felnőttek tulajdonítják leginkább ezt a jellemzőt az edzőjüknek.

Az edzői munka pedagógiai vonatkozásait és sokoldalúságát erősítik meg eredményeink. A korosztályok között végzett diszkriminancia analízis eredményeit alapul véve elmondható, hogy az életkor előre haladtával felerősödnek az emberi kapcsolatok és a civil élethez kapcsolódó szerepek, ugyanakkor az edző-sportoló kapcsolat központi számító szakmai jellege valamelyest csökken. A felnőttek esetében hangsúlyosan jelent meg a civil élethez kapcsolódó segítségnyújtás, az aktuális problémákban való segítség is. Ezen eredményeink egybevágóan *Gombocz* (1996) korábbi tanulmányával, melyben megfogalmazta az edzői munka sokoldalúságát. Ezek alapján a kapcsolódó hipotézisünk beigazolódott.

Az edzők jellemző módon elismerik, hogy az edző-sportoló kapcsolat átalakult az elmúlt évtizedekben. Azonban a leghangsúlyosabb jellemzőjeként az mutatkozott meg, hogy az edzőnek vezetőnek, irányítónak kell lennie. Ezt igazolja továbbá, hogy kevésbé értenek egyet azzal az állítással mely szerint a sportoló önállóan is tudja irányítani a felkészülését. Az edzői munka egyik releváns feladata a felkészülés megtervezése és a folyamatos oktatói-nevelői tevékenység. Emiatt gondolják az edzők azt, hogy a sportolók önállóan nem tudják irányítani saját felkészülésüket. A tapasztalatokat is figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a sportban általában nem jellemző, hogy a sportoló felkészülését ne edző irányítsa.

Az edző-sportoló kapcsolat átalakulása alatt azt értjük, hogy a két fél kapcsolata demokratikusabb lett, illetve a hierarchikus különbségek csökkentek. Ezt támasztja alá az az eredmény is miszerint az edzők az autokratikus vezetési stílust nem tartják eredményesnek, e helyett a demokratikus vezetési stílust jelölték meg hatékonyabb módszernek a felkészítés során. A demokratikus stílus nem jelenti azt, hogy a klasszikus szerepek felcserélődtek volna, hiszen a vezető-irányító szerep a legdominánsabb az edző-sportoló kapcsolat jellemzői között. Azonban, mivel az edző-sportoló kapcsolat minősége is fontos tényező, az edzői vélemények alapján elmondható, hogy az edzők odafigyelnek a légkörre, a kapcsolat tartalmára és formájára illetve a sportoló véleményére is.

Az edző-sportoló kapcsolatban nagy jelentőséget tulajdonítanak az edzők a sportolókkal való bánásmódnak. Az edzők megítélése szerint a versenyzők nagymértékben egyéni bánásmódot igényelnek, minden sportolóval külön-külön kell foglalkoznia az edzőknek, mely kiegészül a sporton kívüli tevékenységekkel is. Elhanyagolható mértékben gondolják úgy az edzők, hogy kizárólag a sporttal kapcsolatos szakmai problémákkal kellene foglalkozniuk. Helyette inkább az jelenik meg, hogy a sportoló egyéb, sporton kívüli életével is kell foglalkoznia. Ilyen sporton túli tevékenység lehet például a gyermek korosztályú versenyzőknél az iskolai követelményeknek való megfelelés és különböző életseményekhez kapcsolódó stresszhelyzetek feloldása. A serdülő korosztálynál a lázadási időszak végletekben történő megnyilvánulásainak határok közé szorítása, a belső feszültség oldásában történő segítkezés is az edzői szerephez tartozik, vagy éppen a szerelmi, magánéleti problémák okozta nehéz pillanatok kezelésében a megértő támogatás is fontos.

Felnőtt versenyzők esetében odafigyelést igényelhet az évek óta tartó monotónia okozta nehézségek leküzdése a kiegészítés érdekében, az egzisztencia teremtés, a pályafutás befejezése utáni jövőkép kialakításában való segítség.

Az edzők nem látják összefüggést a sportmúltjuk és a sikerességük között. Nem gondolják, hogy csak akkor lehetnek sikeresek, ha élversenyzők voltak, vagy, ha sikeresek lettek volna az úszásban. *Széchy Tamás* példája is megerősíti ezt az eredményt, hiszen köztudottan nem tarozott a fényes sportkarriert elérők közé, azonban edzői munkájának eredményessége példátlan a hazai úszósportban. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a sportmúlt nincs szoros összefüggésben a sikeres edzői tevékenységgel az úszás sportágban.

A tanulmányokkal kapcsolatosan azonban már más eredményeket kaptunk. Jellemzően azt gondolják a szakemberek, hogy a végzettségük befolyásolja az eredményességüket. Értékpreferenciájukban megjelent a képzések, továbbképzések fontossága is, hiszen elismerik ezek szükségességét és jelentőségét a sikerességben. E vélemény a nem bevált sportolókkal foglalkozó edzők esetében markánsabban jelenik meg és nagyobb jelentőséget tulajdonítanak ennek, mint a beváltakkal foglalkozók. A nem bevált sportolók edzői inkább gondolják úgy, hogy a sikerességet a végzettség határozza meg. Ezt annak is tulajdoníthatjuk, hogy esetlegesen nem rendelkeznek még megfelelő tapasztalattal, így azt vélelmezik, hogy a tanulás és képzés szükséges sikerhez. Ezt támasztja alá az is, hogy jobban hisznek abban is, hogy a tapasztalat határozza meg a sikerességet. A beváltakkal foglalkozók viszont nem tartják ilyen fontosnak ezt. Azzal együtt, hogy fontosnak tartjuk a sportszakember képzést, valamint a megfelelő ismeretek megszerzését, az edzői szakma gyakorlatorientált jellege miatt, véleményünk szerint az eredményességben a gyakorlati tapasztalatok is nagy jelentőséggel bírnak. Az iskolapadban nehéz szimulálni azokat az élethelyzeteket és problémákat, amelyek az edzői munkában megjelennek, így a gyakorlati tapasztalatok megszerzése is fontos. Mivel több vizsgált változó esetében szignifikáns különbség volt a beváltakkal és a nem beváltakkal foglalkozó edzők között, így a hipotézisünket elvetjük, melyben azt fogalmaztuk meg, hogy nincs lényeges különbség ebből az aspektusból.

Vizsgálatunkkal az úszás sportágban jelen lévő edző-sportoló kapcsolat jellemző jegeit kívántuk feltárni. A sportághoz kapcsolódó hazai szakirodalom széleskörűnek mondható, azonban ezek jellemzően az úszásoktatással (*Tóth*, 1998, 2002; *Rajki*, 1987), a felkészítéssel (*Kovácshegyi*, 1982, 2000), edzésmódszerekkel (*Sós*, 1993, 1997a, b, 1998; *Egressy*, 1998, 2000), versenyszámalelemzéssel (*Tóth*, 1994a, b, 1996), illetve a honi úszósport sikereivel (*Sós* és *Satori*, 1995) foglalkoznak. Emiatt szükségeszerű a sportpedagógiai vizsgálatok széleskörű bevezetése, hiszen e nélkül a felkészítés hatékonysága hátrányt szenvedhet. A vizsgálat eredményeire alapozva ajánlasként megfogalmazható, hogy érdemes az edzők pedagógiai kompetenciáit tovább kutatni és ennek alapján továbbfejleszteni, illetve a „jól bevált” pedagógiai módszereket újragondolni. A sportban részt vevők motivációja és a sporthoz kapcsolódó attitűdje jelentősen átalakult az elmúlt években, így a további vizsgálatok választ adhatnak arra a kérdésre is, hogy az életkor változása és az eltérő sikeresség milyen jól elkülöníthető, differenciálható feladatokat ró az edzőkre. Ezt pedig érdemes figyelembe venni az edzőképzés és továbbképzés keretein belül.

Irodalom

- Babbie, E. (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Balduck, A. L. és Jowett, S. (2010): Psychometric properties of the Belgian coach version of the Coach–Athlete Relationship Questionnaire (CART-Q). *Scandinavian Journal Medicine Sciences Sports*, **20**. 779–786.
- Becker, A. (2009): It's not what they do it's how they do it: Athlete experiences of great coaching. *International Journal of Sports Science and Coaching*, **4**. 93–119.
- Bíróné Nagy Edit (2004): *Sportpedagógia*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Brown, J. (2001): *Sports Talent. How to identify and develop outstanding athletes*. Human Kinetics, Champaign, IL.
- Côté, J. (2002): Coach and peer influence on children's development through sport. In: Silva, M. J. és Stevens, D. (szerk.): *Psychological foundations of sport*. Allyn and Bacon, Boston. 520–540.
- Daniel, J. A., Rhind, L. D. J. A. és Sophia Jowett, S. (2012): Development of the Coach Athlete Relationship Maintenance Questionnaire (CARM-Q). *International Journal of Sports Science and Coaching*, **7**. 121–137.
- Egressy János (1998): Versenyszázelemzés az úszásban. In: Tóth Ákos és Sós Csaba (szerk.): *Úszás szöveggyűjtemény I*. Obender and Co. Kiadó, Budapest. 46–52.
- Egressy János (2000): A hát- és a pillangóúszás elemzése anatómiai szempontból. In: Csaba László, Sós Csaba és Tóth Ákos (szerk.): *Úszás, Szöveggyűjtemény II*. Obener and Co. Kiadó, Budapest.
- Ericsson, K. A., Krampe, R. T. és Tesch-Römer, C. (1993): The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*, **100**. 363–406.
- Falus Iván és Ollé János (2008): *Az empirikus kutatások gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Gombocz János (1994): A sportedzők nevelőmunkája Magyarországon. Kézirat.
- Gombocz János (1995): Az edző-sportoló kapcsolat néhány pedagógiai kérdése. *Mesteredző*, **5**. 3. sz. 3–5.
- Gombocz János (1996): Nevelői pályák párhuzamai. *Kalokagathia*, 1–2. sz. 106–120.
- Gombocz János (2004): A testnevelő tanár és az edző pedagógiai szerepe. In: Bíróné Nagy Edit (szerk.): *Sportpedagógia*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 147–172.
- Gombocz János (2005): A sportegyesület, a nevelés helyszíne. *Kalokagathia*, 1–2. sz. 27–36.
- Gombocz János és Gombocz Gábor (2006): Utánpótlás korú sportolók véleménye edzőjükről. (Az ideális és a reális edző képe 14-16 éves kosárlabdázó fiúk ítéletében). *Kalokagathia*, 1–2. sz. 76–85.
- Jowett, S. (2007): Interdependence analysis and the 3+1 C's in the coach-athlete relationship. In: Jowett, S. és Lavallee, D. (szerk.): *Social psychology in sport*. Human Kinetics, Champaign. 15–28.
- Jowett, S. és Cockerill, I. M. (2003): Olympic medallists' perspective of the athlete-coach relationship. *Psychology of Sport and Exercise*, **4**. sz. 313–331.
- Kalinowski, A. G. (1985): The development of olympic swimmers. In: Bloom, B. S. (szerk.): *Developing talent in young people*. Balantine Books, New York. 139–192.
- Kovácshegyi Ferenc (1982): Hajlékonyságfejlesztő gyakorlatok terezése, hatékonyságának mérése, ellenőrzése az úszóversenyző felkészítése során. Szakdolgozat. Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest.
- Kovácshegyi Ferenc (2000): Az úszóversenyzők szárazföldi képességfejlesztésének néhány alapkérdése. In: Csaba László, Sós Csaba és Tóth Ákos (szerk.): *Úszás Szöveggyűjtemény II*. Obender & Co. Stúdió Kft., Budapest. 117–120.
- Lafrenière, M.-A. K., Jowett, S., Vallerand, J. R., Donahue, E. G. és Lorimer, R. (2008): Passion is sport: on the quality of the coach-athlete relationship. *Journal and Sport Exercise Psychology*, **30**. 541–560.

Az edző-sportoló kapcsolat vizsgálata az úszás sportágban

- Mageau, G. A. és Vallerand, R. J. (2003): The coach-athlete relationship: A motivational model. *Journal of Sport Sciences*, **21**. 883–904.
- Nahalka István (2004): A pedagógiai vizsgálatok leíró és matematikai statisztikai módszerei. In: Falus Iván (szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Kiadó, Budapest. 341–514.
- Officer, S. A. és Lawrence, B. R. (1985): Self-disclosure to male and female coaches by female high school athletes, *Journal of Sport Psychology*, **7**. 360–370.
- Rajki Béla (1987): *Úszástanítás-úszástanulás*. Sport Kiadó, Budapest.
- Révész László, Bognár József és Géczy Gábor (2007): Kiválasztás, tehetség és pedagógiai értékek az úszásban. *Új Pedagógiai Szemle*, **4**. 45–53.
- Révész László, Géczy Gábor és Vincze Géza (2005): Sportszakemberek az utánpótlás korúak tehetségéről, az alkalmazott pedagógiai módszerekről és a kommunikációról. Előadás. 2005. május 5-7. Tavaszi Szél Konferencia, Debrecen. Tanulmánykötet, 332–336.
- Révész László, Géczy Gábor, Bognár József és Bicsérdy Gabriella (2009): Sporttehetség: elméletek és jellemző jegyek a szakirodalomban. In: Bognár József (szerk.): *Sporttehetség*. Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest. 76–98.
- Sajtos László és Mitev Ariel (2007): *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó, Budapest.
- Smoll, F. L. és Smith, R. E. (2002): Coaching behavior research and intervention in youth sports. In: Smoll, F. L. és Smith, R. E. (szerk.): *Children and youth in sport: A biopsychosocial perspective*. 2. kiadás, Kendall/Hunt, Dubuque, IA. 211–233.
- Sós Csaba (1993): A vércukor terheléses görbe változása terhelés hatására úszóversenyzőknél. Előadás. Magyar Élettan Társaság Konferenciája, Debrecen.
- Sós Csaba (1996): Új technológiák alkalmazása az FTC úszóinál. *Mesteredző*, **3**. 1–3.
- Sós Csaba (1997a): A 3 makrociklusos felkészülési rendszer nyomon követése Orális Glukóz Tolerancia Teszt és Spiroergometria segítségével junior korú úszókon. *Testnevelés és Sporttudomány*, **1**. sz. 8–15.
- Sós Csaba (1997b): A vércukor terheléses görbe változása terhelés hatására úszóversenyzőknél. Előadás. Magyar Élettan Társaság Konferenciája, Szeged.
- Sós Csaba (1998): Fizikai terhelés hatása úszók vércukorszint változásaira. *Sportorvosi Szemle*, **1**. sz. 5–17.
- Sós Csaba és Satori János (1995): A magyar úszósikerek nyomában. *Mesteredző*, **1**. sz. 5–8.
- Szabó Tamás (1995): Adottság vagy szorgalom? Néhány gondolat a tehetségek felismeréséről és gondozásáról. In: Zag József (szerk.): *Somogyi sport szabadegyetemi füzetek V*. Somogy megyei TSH, Kaposvár. 19–26.
- Tóth Ákos (1994a): A magyar úszósport eredményességének vizsgálata néhány oktatás-módszertani és edzés-elméleti kérdés alapján. Kandidátusi Értekezés. Magyar Tudományos Akadémia és TF Könyvtár, Budapest.
- Tóth Ákos (1994b): A 400 m-es vegyesúszás nemzetközi mezőnyének elemzése. *Kalokagathia*, **3**. sz. 125–150.
- Tóth Ákos (1996): Versenyszámalelemzés az úszásban. *Testnevelés és Sporttudomány*, **4**. sz. 5–11.
- Tóth Ákos (1998): *Úszás (Technika)*. Magyar Testnevelési Egyetem, Budapest.
- Tóth Ákos (2002): *Úszás (Oktatás)*. Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest.

ABSTRACT

LÁSZLÓ RÉVÉSZ, JÓZSEF BOGNÁR, ISTVÁN CSÁKI AND GABRIELLA BICSÉRDY-TRZASKOMA:
A STUDY OF THE COACH-ATHLETE RELATIONSHIP IN SWIMMING

The primary aim of the study is to examine the coach-athlete relationship from an educational perspective. Although this relationship forms a part of everyday educational practice, it has received little attention in empirical research. While features of teacher-pupil and parent-child relationships have been examined in numerous investigations, very little educational research has been published that provides an in-depth analysis of the coach-athlete relationship. However, the topic is highly significant both in competitive and recreational sports; indeed, it is well-known that the quality of the relationship determines both sports performance and the socialization process. Given the anticipated changes to physical education in schools, the currency of the topic is clear. As a result of the legal changes, sports and sports education will also receive a greater role in schools; thus, a wider-ranging examination of this area is certainly timely. For this study, opinions were collected from domestic swimmers and swimming coaches, and features of an effective coach-athlete relationship marked by results were determined on the basis of these. Our findings show that this relationship has changed significantly in recent years: in addition to a greater emphasis on cooperation, a successful relationship is seen increasingly as consisting of setting and meeting common objectives and maintaining motivation over the long run. Today, one's choice of a sport is founded primarily on effective use of leisure time and on health consciousness, not on competitive success. Clearly, it would be desirable to promote character development through the teacher-learner roles found within the coach-athlete relationship as well as setting the goal of maintaining a lifelong value orientation (toward sports) and engaging in daily physical activity.

Magyar Pedagógia, **113**. Number 1. 53–72. (2013)

Levelezési cím / Address for correspondence: Révész László, Bognár József, Csáki István és Trzaskoma-Bicsérdy Gabriella, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF), H-1123 Budapest, Alkotás u. 44.